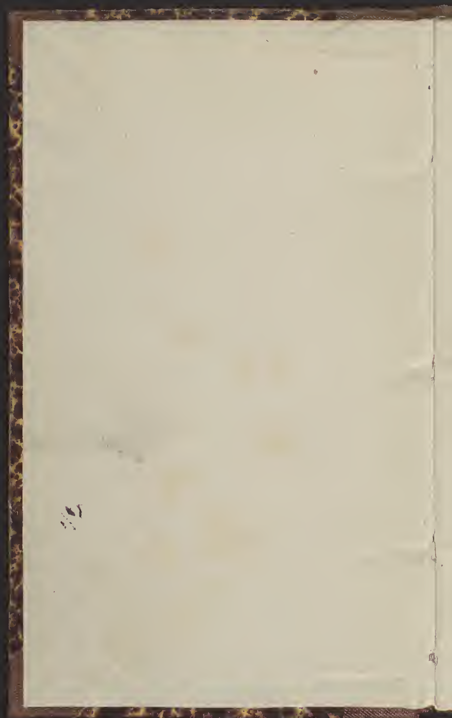
Björn Halldórsson
~~Magnús Olafsson~~:

Hauge-Dyrkningens

Forbedring i Island.

Kh. 1765.

Korte

Beretninger om nogle Forsøg,

til

Landvæsenets

og i sær

Hauge=Dyrkningens Forbedring i Island,

Begyndte paa en Præste = Gaard Vester paa Landet, og fortsatte sammesteds i næstleden 9 Aar, i de faae fra Embeds=Forretninger ledige Timer:

Giorte paa egen Bekostning, med liden Formue og meget Arbeide, men med et fornøyet Sind og en overflodig Guds Velsignelse.

For underdanigst at efterleve

Hans Kongl. Majestets. allernaadigste Villie

og

Landets Faders Høyst=Faderlige Hensigter,

samt tillige

for at tiene sit Fæderne=Land;

Fremsatte i et Brev, Aaret 1761, med en kort Fortsættelse for de 3de efterfolgende Aar.

Imprimatur, B. Möllmann.

Kiøbenhavn, trykt hos August Friderich Stein, 1765.

Deres Excellence!

Høy og Velbaarne

Hr. Otto Manderup

Græve af Rantzau,

Ridder, Geheime-Raad og Cammerherre,
Stift-Amtmand over Island Færoe,
Assessor udi Hoyeste Rett, og
Membrum Honorarium i Videnskabernes
Sælskab i Kiobenhavn.

Naadigste Herre!

At jeg tør give mig den Ære, at sætte Deres Excellences Høye Navn foran ved disse Blade, dertil er først Anledning, den store Naade og Bevaagenhed som Deres Excellence har viist min

A 2 ringe

ringe Person; Men derhos har jeg ogsaa andre vigtige og kraftige bevægende Aarsager, som vel af Publico vil ansees for gyldige. Den Første er Deres Excellences Høye Embede som Stift-Amtmand over Island, og den dermed knyttede ret ædelmodige Lyst og Iver, som Deres Excellence saa lang en Tid udviist haver imod dette mit Fæderneland, for at følge Hans Majestæts allernaadigste Hensigter, i at befordre dets Indbyggeres Lyksalighed. Derfore veed jeg, at intet er Deres Excellence kiærere, end at høre noget Got fra Island, og at Deres Excellences Patriotiske Intentioner nytte der noget.

Deres Excellence haver iblant andet encourageret Indvaanerne til Landvæsenets Forbedring; og siden de sidste giorte Forsøg til Korn-Vært ey ville lykkes, saa haver

Deres

Deres Excellence nogle Gange paa Egen Bekostning skikket og foræret til adskillige Kongel. Betientere i Island, anseelige Qvantitæter af en over alt bekiendt ypperlig Jord-Frugt, for at prøve om den ey ville voxe der i Landet, jeg meener Patæter, hvilke ey alleeniste kan sættes i Parallell med Korn. men de have visse Fortrin for samme, saavel i henseende til Dyrknings-Maaden, som et lættere Arbeid og færre Vanskeligheder ved deres videre Behandling.

Dette har i Sandhed opmuntret Forfatteren til at prøve paa adskillige Maader benævnte Væxtes Omgang, hvorom ogsaa i nærværende Skrift bliver mældet.

Siden jeg nu haver faaet Tilladelse hos ham, at udgive disse for nogle Aar siden af mig forlangede, og derpaa privatim meddeelte Efterretninger, som jeg har nylig bekommet Fortsættelse til, fra en anden

der paa Stædet bekiendt Person, da giorde jeg hverken Forfatteren, Fædernelandet eller Publico Ret, om jeg dølgede det, som med Sandhed kunde og burde siges til fælles Opmuntring og Nytte.

Deres Excellence vilde ikke tage mig min Dristighed unaadig op. Jeg giorde heller ikke Deres Høye Person Ret, om jeg ikke af ovenmældte Aarsager, i Forfatterens Navn, først offererte Deres Excellence denne nye Product fra Island. Jeg giør det da i største Soummission, forblivende

Deres Excellence

og

Naadigste Herre

Deres

Kiøbenhavn
den 31 Martii 1765.

underdanigste Tiener
M. Olaffen.

Læserne see vel, at dette Brev haver ligget skiult i nogle Aar, og ingen tænkt videre derpaa; Men i Anledning af den fra de Berlingske Arvingers Bogtrykkeri næstleden Sommer udkomne Beretning, (see de Kiøbenhavnske Tidender No. 50.) om Hauge-Dyrkningen i Bardestrands Syssel Vester paa Island, er det igien bleven opsøgt og efterseet. Man veed ikke hvem der har ladet den anden Beretning indrykke, eller hvad Stædets Navn er, som der i Besynderlighed tales om; hvilketsom, saa er det Forfatteren til dette nærværende Brev, som først har begyndt, og hvis Flid, Lærdom og Erfa-

renhed Gud har velsignet med en lykkelig Fremgang udi disse og flere oeconomiske Ting, hvorved mange hans Landsmænd, i sær udi det benævnte Syssel have faaet ret Smag og et got Mod paa dette for Landet saa fordeelagtige Arbeide. Af samme Aarsag have nogle Høye Velyndere ønsket og eragtet det for gavnligt, at bemældte Skrift og dets Fortsættelse blev offentlig bekiendtgiort ved Trykken. Man haaber ogsaa, at Publicum anseer ikke disse Bestræbelser for gandske ubetydelige, naar der betragtes først Stædet, som er en langt op imod Norden liggende Klippertig Udhuk; Dernæst Forfatteren, hans møysomme Kald og andre Omstændigheder; og endelig Sviterne eller Nytten, som der kan følge paa. Thi hvis Jislænderne begyndte igien at rygte deres Jorde paa den gamle Maade, og tillige søge at bøde paa Korn-Mangelen, ved at bruge Mad-Urter, da vil Landet vist nok komme sig, Folke-Mængden tage til, Indbyggerne blive i Stand til at drive deres Næring baade til Lands og Vands, og følgelig vil ogsaa Handelen ufeilbarlig florere.

Min

Min kiære Ven!

I spurgte mig for 2 Aar siden, hvordan det stod til med de nye Indretninger her i Landet, og om det med fremmede Mad-Urters Vext kunde have nogen Fremgang. Jeg svarede, at betreffende det Forste, kunde jeg lidet efterretteligt mælde, siden jeg boede over 50 Mile derfra; og i henseende til det Sidste har jeg ingen sikkere Efterretninger bekommet. Hvad mig selv betraf, da var de faae Ting, som jeg den Tid havde begyndt paa, endnu ey kommen til nogen Moedenhed; altsaa lod jeg det derved blive, men lovede, i fald jeg fik Leylighed, skulde jeg see en anden Gang at fornoye Eders Begiering.

Det er nu næsten 10 Aar siden man for Alvor begyndte at tale om Islands Forbedring; men det gik mest ud paa Fiskeriet og Fabriquers Indrettelse; Om Landvæsenet blev der

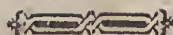
meget lidet talt, forend Hans Kongel. Majestæt (Aaret 1754) udtrykkelig befalede, der skulde med Mad-Urter, Sæde-Værk, Indhægninger rc. giøres Begyndelse: Strax derpaa hørte jeg meget fortælle om Sæde-Værk og Mad-Urter, hvordan det paa nogle Stæder af Sydlandet lykkedes got, det første Aar, i sær med Sæde-Værket; men det andet og tredie Aar taltes der mindre om, og tilsidst hørte man ingen derom fortælle, og naar jeg hos gode Venner spørgede mig for, svarede de: At Kaal brugtes der paa nogle Steder, det kunde temmelig voxe, men med Korn-Sæden var det reent ude. Man kom da igien paa de gamle Tanker, hvilke deels de Farende, deels andre Fremmede ogsaa bekræfte, nemlig, at Korn umuelig kan voxe i Island; Men gyldige Raisons for denne Mening har jeg endnu ikke hørt, og det kommer mig heel underlig for, at Korn ey skal kunde ligesaa vel voxe her i Landet nu, som tilforn, eller som i Norge, under samme Poli Høyde; siden Jorden er her ellers feed og frugtbar: Jeg turde snarere give Mangel af Theorie, Erfarenhed og Taalmodighed skyld derfor.

Hvad mig betreffer, har jeg for 5 Aar siden begyndt at bruge Mad-Urter, jeg vidste for den Tid kuns lidet af Kaal at sige, dog

sluttede

sluttede jeg, at Hauge-Dyrkningen maatte endelig være et nyttigt Paafund, siden Hans Kongel. Majestæt, som i alle Ting bær jaa Faderlig en Omsorg for dette fattige Land, befalede det, og desuden var Madurte-Brug af alle Europæiske Nationer approberet og annammet. Den eenfoldigste Almue her i Landet, kommer det underlig for, at man skal (som de sige) æde Græs, tvert imod deres Fædres Brug; Men jeg troer, hvis dem med gode Exempler blev viist noget andet, fandtes de ikke uvillige. Saaledes gik det med mig; mine Naboer beloe mig af Forstningen, men ved det jeg slet intet kierte mig derom, holdt de inde, og nu paa Sidstningen, da jeg havde naaet min Hensigt, bifaldt mig mange af dem. Jeg vil nu korteligen fortælle, hvorledes det er gaaet mig i dette mit Foretagende; Det er fornemmelig 4re Poster, som jeg har begyndt med.

Forst, alle slags Mad-Urter, i sær Kaal-Arterne, dernæst Næper, hvide Roer og Rediker, hvilke saaes i en særskildt Hauge, som er aflang firkantet 96 Islandsk Fod i Længden, og 32 i Breden: Til at saae Kaal og andre Mad-Urter i om Foraaret, bruges en a parte liden Hauge, 32 Fod i Quadrat, og til at plante i en anden storre, som er 54 Fod i Længden, og 44 Fod i Breden. Sinep, Spinat og

og Salater vil meget hastig voxe; Men af de egentlige Kaal-Arter, Snit-Kaal og Kaal-Raven under Jorden, allerbest; ellers ordinair grøn Kruus-Kaal, Kaal-Raven over Jorden, Rød- og Hvid-Kaal, voxe temmelig, dog denne sidste Aart har ey endnu kommet i Hoveder. Petersille voxer meget sparsom, taaler dog brav Kulden: Løg voxer middelmaadig: Kruset-Mynte vil brede sig ud, og kan derhos fordrage Vinter-Kulden: Om hvide Roer har jeg fornummet det samme, og desuden hvis man giemmer dem i Sand til Foraaret, og da sætter dem, faaer man betids modent Frø.

Dette er nu i et kort Begreb om nogle af Mad-Urterne; Men i henseende til deres Nytte i Huusholdningen, her i Landet, maae jeg fortælle dem noget, hvoraf de kan domme om Resten; Thi hvert Land har sin Skik og Beskaffenhed, og hvad Island betreffer, kan ikke al den Tillavnings-Maade passe sig, som i andre Lande brugelig og tienlig er.

Mig gik det saaledes: Da mine Folk mærkede, at jeg vilde give dem Kaal til Spise, satte de dem derimod, og sagde, det var ingen forsvarlig Mad: Jeg maatte give efter for denne Gang, ladende som det ey var min Alvor, at drive videre derpaa, dog stod Kaalen

og

og voxte til ud paa Høsten. Ved denne Tiid, da det begynder først at fryse, vil Arbeids-Folk gierne have varm Mad, men det er sielden Bondens Leylighed i Island, at føye dem i deres Begiæring. Herpaa blev Kaalen optaget, vel tillavet og sat for Folkene. Jeg sagde det var bedre i denne Kuld, at nyde noget varmt, og bod dem dog, for Curiesitæts Skyld at prøve, om denne Mad vilde bekomme dem ilde, hvis saa var, skulde man aldrig meer forsøge Sligt: Derhos forsikkrede jeg dem, at Kaalen havde nu faaet en bedre Smag, siden den var frossen. Folkene spiiste derpaa, og dem syntes got derom. Nogle Dage derefter, blev Kaal igien tillavet, da spiisede de endnu bedre, og derpaa bad de mig, jeg vilde dog give dem denne Ret tiere, hvilket jeg gierne giorde, derpaa gik Kaalen saa med, at jeg knap fik noget indsat for mig selv til Vinteren: Aaret efter, saaede jeg mere Kaal, og udvidede min Hauge.

Angaaende Tillavnings-Maaden, spiises først Sobe-Kaal kogt med Kiød, paa Dansk Maade; men ellers tillaves den som en tyk Grød, koges kuns med Vand og lidt Salt, og bliver saaledes spiist enten varm med Smør over, eller kold med en Klump Skyr, (oplagt suur Melk, som Valden er gandske frapresset.)

Naar

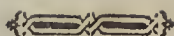
Naar man vil have nogen Forraad og Nytte af Kaal om Vinteren, uden at indsætte den i Huus, eller lade den staae ude, da skeer det best paa følgende Maade: Man veed, at i Island bruges endnu efter de gamle Nordiske Nationers Maade, Skyr, og naar det er udgiæret, kan det giemmes Vinteren over, da det kaldes Safn, eller Oplags Skyr. Forend der kommer nogen Gang i, mænger man gierne deriblandt enten Ruugmeels-Grød, eller en anden slags Grød af Musco Islandico, (Fielde-Græs) kogt til Gelee, hvorpaa denne Blanding giærer og bliver suur, sættes siden i tillukte Kar, og kand giemmes saaledes Aar og Dag. Skyret tager meer og meer Suurhed til sig, men Arbeids-Folk vil have det desto heller; thi det er en meget drøy Mad, og naar den spiises i Frostveyr af dem, som have noget uden for Huuset at bestille, saa giver den temmelig Varme. I stæden for det bemeldte Fiæl-Græs har jeg ladet tage Kaal, hakke den vel, og koge i sødt Vand, uden nogen Fedme eller anden Tilsatz. Denne Grød skal staae, kiøles og meleres, siden med Skyr, lige meget af begge Deele; hvilken Blanding bliver paa ovenmældte Maade forvaret. Denne Ret vil Arbeids-Folk gierne have, thi den er drøy at arbeide paa, og dens Syrlighed er behagelig.

Næper

Ræper og hvide Roer laves til Arbeids-Folk, paa følgende Maade: Man tager først bort den yderste Skal, som alle Tider er noget haardere og bedskere end Roden selv inden i, derpaa skiærer man dem i tynde Fliser, og endelig hakker dem saa smaat, som Risengryn: de koges i sødt Vand, med lidt Salt og Smør, eller og med Melk, til Høytids-Dage, da de give, (i sær om Høste-Tiden, naar de har frusset) en sød og behagelig Ret, som mine Folk synes meget got om. Disse Mad-Urter betreffende, vil jeg denne Gang ey flere Ting anføre, for ey at blive kiedsommelig, hvorfore jeg vil komme til den anden Post.

Med Korn-Vext har jeg ey noget Forsøg giort til Gavns, Jorden er her og til visse slags Sæd-Arter ubeqvem, fordi den er tør, og overalt sandig; Men dette Sand er ellers til mange andre nyttige Urter meget Got, saasom det meest bestaaer af Conchylier, hvilke deels ere kuns stødte, deels gandske i Støv henfaldne. I Fior fik jeg ved en god Ven, Byg fra Færøe, og saaede det, deels i giødet sort Mad-Jord, deels i ugiødet, temmelig maver, med Sand beblandet: det voxede op, men havde ey nogen synderlig Kiærne, og ey engang saa god, som de her vildt voxende Sand-

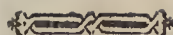
Havre.

Havre. I Aar har jeg forsøgt det igien med andre Forandringer, men det lader til endnu mindre Væxt, da vi har havt en meget kold Sommer; Jeg maa ogsaa tilstaae, at jeg har ey got Mod paa denne Sæd-Art, ved det jeg ingen Underretninger har faaet, hvad Jord-Art den voxer i paa Færøe, eller hvordan den sammestæds omgaaes.

For at bøde paa Korn-Mangelen, og i henseende til den Jordmon her er, bestilte jeg fra Kiøbenhavn Aaret 1758. Cartofler, eller Patæter, (som andre kalde dem) det en Art af Jord-Æbler, (Convolvulis esculentis) hvis radices tuberosæ falde runde, og derhos gierne lidet langagtige, hvide inden i, med en rød Bark uden paa: Denne nyttige Væxt, saasom jeg læste om den, at den bruges meget i Vogtlandene, i Tydskland, og mange Stæder i Europa, samt andre Verdens Parter, og at Folk giorde af disse smaa Æbler Meel, Brød, og adskillige nyttige Retter, til Livets Ophold; da fik jeg Lyst at prøve, om den ey vilde voxe hos mig; Jeg fik ogsaa en Skieppe deraf, Aaret efter, fra Kiøbenhavn; men ikke førend den 6te Augustii; thi Skibet kom dette Aar saa sildig her til Havnen. Da jeg saae efter, vare Æblene gandske

gandske udsprungen, over alt knyttede i hinanden, og derved bleven saa meget indkrobne og udtærede, at jeg frygtede for, de duede ikke meere; tilmed var det nu saa langt ud paa Sommeren, og den beste Tid allerede forbi. Jeg kom dem derfor i et større Kar, blandede Jord imellem dem, og lod dem saa ligge, men i October Maaned, da jeg saae efter, fandt jeg nogle smaa Bær, som Peberkorn de største, og disse giemte jeg til Aaret 1760, da jeg satte dem ud i Jorden, for Proves skyld, og var saa lykkelig, efter 4re Ugers Tid, at see en her i Landet ubekiendt Urt af dem at opvoxe. Desuden fik jeg dette Aar igien friske Cartofler med Handels-Skibet, som nu kom betids her til Havnen, nemlig den 4de Junii, da Aaret var særdeles got, og Veyrliget for alle slags Værter gunstigt. Efter en Tid af 14 Dage til tre Uger, vare de alle kommen op af Jorden. Jeg havde sat dem paa adskillige Stæder, de fleste i God-Jord, disse bleve smaae, dog gode til Udsæd 12 til 24. og derover, ved hver Rod: nogle bleve satte i Sand, med noget lit Jord, disse fik en middelmaadig Størrelse. Endelig satte jeg en Deel i maver og løs Jord-Art, med Sand Halvparten, paa et varmt Stæd imod Solen, og her voxede de stærkest; thi de bekom fuldkommelig den Størrelse, som

de ellers faaer i Sædland: Sidst i August, fik Bladene Skade af Natte-Frosten, og siden meer og meer i Septembri, hvorpaa Stængelen gandske visnede, men derved gik al Nærings-Saften til Eblerne, saa de voxte desto bedre, og stod saaledes til den 16 October, den Tid faldt stærk Snee, og holdt ved med Frost og Kuld, saa at man ey kunde komme til dem, førend den 31 Ejusdem, da Sneen var optøet. Jeg havde i Forveyen mistet alt Haab, siden man alle Tider har paastaaet i andre Lande, at Cartofler kan ey fordrage Frosten; men nu fornam jeg til min største Glæde, at det her ey forholdt sig saaledes, thi de vare alle ubeskadiget, undtagen nogle faae af de spædeste, som havde ligget oven paa Jorden, og vare af Frosten bedervet: herforuden, da jeg i dette Foraar lod grave i Haugen, fandtes der sex Stykker fra forrige Aar, røde og friske, hvilke vare paa ny begyndt at udspire. Da jeg nu saae, hvor Cartoflerne vare villige til at voxe, og desuden ey saa meget kiælne, tog jeg et stykke Land op her i Tunet (saa kaldes i Island den røgtede Græs-Mark, nær ved Gaarden, hvoraf man faaer det beste Græs.) hvilket ellers var af Sandfog fordervet, og Jordsværen paa nogle Stæder reent borte. Det var 100 Islandsk Fod i Qvadrat, og gav

neppe

neppe 10 Lispund Hoe om Aaret. Mig syntes jeg kunde ey bedre benyttige dette Stykke, end at giore deraf en liden Ager for Cartofler, siden jeg i Forveyen havde erfaret, at de vilde voxe her, endskiønt Sandet havde alt formeget Overhaand, og jeg fik nu ey Tid at bringe Jord nok derhen: Oven paa dette faldt Foraaret og Sommeren usædvanlig kold; hvorfore jeg frygtede for mine Cartofler, hvilke, endskiønt de blev sat sidst i Majo, vare endnu efter 5 Ugers Tid ikke opkommen, da de derimod i Fior laae ey længere end 3 Uger, og nogle kuns 12 Dage i Jorden: efter 6 Uger begyndte de fleste at krybe op, dog fandtes nogle, som ey kom op førend efter 8te Uger. Alligevel ere de nu saaledes tilvoxne, at jeg med Guds Hielp venter af dem en god Høst til Vinter-Forraad, og overflødigt at plante ad Aare, for mig og andre Folk, som gierne vil have dem.

Herforuden har jeg faaet Efterretning fra en god Ven, som er Provst paa Sydlandet, hvordan han har været lykkelig med Patæter, at faae dem i Fior til Fuldkommenhed, og at han af dem har overladt Cartofler til nogle sine Bekiendtere. Det er paa den Grund

gandske vænteligt, at denne saa nyttige Vært, vil inden nogle Aar, udbrede sig over hele Landet. Af de store Jord-Æbler, (Poma Sancti Jacobi) som have en hvid Bark, og taale Vinter-Frosten, har jeg bekommet nogle i Fior: De voxte i en høy Stængel, dog kom de ey i Frøe: saaledes stod den i Vinter, men kom ey op igien til Sommeren.

Hvad Patæternes adskillige Tillavnings-Maade betreffer, bliver alt for vitløftigt her at tale om; giøres heller ey behov, siden det findes udi trykte Bøger. Her i Landet roses de meest derfor, at de beqvemme dem til alle slags Mad; Thi formedelst deres svampagtige Natur, trække de Saften ind fra de Retter, som de koges med: Naar skrællede Cartofler hakkes jævnt, (dog ey for smaat) koges med Melk, og for Resten anrettes som Riisengrød, kan de give en behagelig Ret, hvilken Fremmede hos mig har nogle Gange spiist for Riisengrød, uden videre Eftertanke, forend man har ladet dem Sandheden vide, da de har faldet i Forundring, og fattet endnu meer Yndest for Cartoflerne.

Den

Den tredie Ting, som jeg tidt haver tænkt paa, er, at det var meget Got, om Træer kunde voxe her i Landet. Det er bekiendt, at i Island er Mangel paa Skov; thi smaa Birk, som voxer i Buske, ofteſt paa 2 à 3 Allen Høyde, kan ey meget forslaae, og dog formindskes slig Budske-Skov kiendeligen et Aar efter andet. I Aaret 1752 kom unge Pilestager til Sydlandet, og Vester Jokkelen: Jeg har ikke faaet Underretning om, hvorledes de ere bleven behandlet, men de gik alle ud den forste Sommer. Aaret derefter, fik man Gran-Froe paa Sydlandet, det blev saaet paa adskillige Stæder, og kom op Aaret efter, hvorpaa man begyndte at faae noget Haab: Det andet Aar gik de fleste spæde Planter ud, og allesammen Aaret derefter (1755), dermed var det ude. 1758. fik jeg fra en god Ven i Kiøbenhavn, nogle Fyrre-Kongler, som bleve her i Dalen paa adskillige Stæder satte, een Fod dybt i Jorden: Nu er det høy Tid; men de ere dog ey kommen for Dagen, jeg vænter ikke meer paa dem. Det er stor Skade, at ingen erfarne Mænd kommer her til Landet, for at forsøge denne Post: Af Bøger faaer man ey den tilstrækkelige Underretning, der fattes Haandgreb, og en eller anden smaa Omstændighed, og derved fordærves

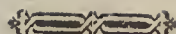
ves hele Sagen. I Aar har jeg bekommet nye Træ-Planter, og min Skyldighed tillader mig ey, at dølge dens Navn, hvis Patriotiske Sindelav jeg har at takke derfor, det er nemlig Hr. Provst Beyer i Sædland: Han var saa artig, at skikke hid 20 Pilestager, tvende Stykker Pile-Træer med Røder, 10 Poppel-Pile, og 25 Blomme-Træer, alle med Rødder. De tvende sidstnævnte Sorter, vare een Tomme Igiennemsnit, og derunder, men Pilerne og Pilestagerne vare to til tre Tommer, hvilken Størelse overgik deres, som Aar 1752, kom til Sydlandet, og for blev mældet om. Disse Træer kom her til Havnen den 16de Junii, og den 19de bleve de fleste satte i Jorden. Pilestagerne vare alle udsprungne paa Skibet; thi Varmen under Dekket, hvor de vare bleven lagt hen, havde forderbet dem, dog fik de igiennem Lugen nogen frisk Luft. De nye Spirer vare alt for kiælne, for at kunde taale den frie Islandske Luft, hvilken desuden var meget kold i Aar, hvorpaa disse første Spirer rødmedes, og derpaa gik alle ud. Efter 14 Dage begyndte Popel-Pilerne at springe ud, og Pilerne igien een Uge derefter. Blomme-Træerne vare de seeneste, dog ere nu en Deel af dem udsprungen; og jeg har selv forundret mig derover, at

disse

disse Træer dog har kundet udspire i denne kolde Sommer, da de dog vare vante til et langt mildere Clima. Poppel-Piler synes best at fordrage Kulden, og derfor onskede jeg, at faae Æsp hertil, som var nær slægtet; thi den skal voxe got paa samme Høyde i Norge. Pilerne vil maaskee mindst taale vores Luft, og Blomme-Træerne ere der imellem. Disse blev satte i middelmaadig Jord, hvor Fugtighed ey har Overhaand: De ere stærkest tilvoxne siden de begyndte at spiire. Betreffende disse tre slags Planter, kommer det mest derpaa an, at de kan leve Vinteren over: Jeg for min Part vil intet forsømme, som jeg veed kan tiene til at conservere dem.

Den fierde og sidste Post har Sammenhæng med alle de oven meldede; jeg meener nyttige Indhægninger, uden hvilke man kan ey beholde nogen af de forberørte Ting i Sikkerhed. Det er derfor at jeg har, efter min Evne, giort mig Umage derudi, i sær hvad Tuns-Marken betreffer. Tun-Giærder har overalt været her i Landet tilforn, hvilket Lands-Lovene beviise; men de ere nu reent forfalden, og det for lang Tid siden, saa at man paa mange Stæder ey engang seer mindste Tegn til dem, og det er fornemmelig herved,

 at

at Landvesenet paa Island er bragt til stor Yderlighed, ja næsten ødelagt.

Det skadelige Sandfog, (som her paa Stædet har saa meget ruineret Jorden, at efter det for fire Aar siden tagne Tings-Vidne, meente man Præste-Gaarden inden faae Aar vilde reent ødelægges;) gav mig først Anledning til at bygge et Tun-Giærde, men det var et Værk, som behovede nogle Aars Tid, og kunde ey giøres uden betydelige Omkostninger. Mine Naboer sagde det var reent umueligt; dog er et 360 Favne langt Stykke allerede færdigt, af tæt Jordsvær og Steene, to Alen bredt, og to og en halv Alen høyt opbygget, og desuden er en Hob Steene, til at fortsætte Arbeidet, bleven tilført. Dette, saavel som de andre Giærder, er saaledes bygget, at der kan voxe Græs paa.

Man undrer sig over, at paa de Jorde, som tilforn kunde føeres 20 Stykker Kiøer, der føeres nu knap 6 til 8; men Aarsagen er læt at begribe: Tilforn vare Høeslæts Markerne omgiærdede, saa at man kunde giøre en vis Facit paa, hvor meget Høe faldt paa hvert

et

et Vænge, i middelmaadigt Aar; Nu staae alle Græs-Marker aabne for Creaturer, hvilke deels opæde, deels nedtræde, hvor dem lyster, saa at Bonden ikke kand slaae Græs uden der, hvor Creaturerne ey har faaet nogen Tid til at komme: Desuden, hvor slige Giærder vare, der voxede en heel Hoben Græs inden for dem, meer end paa den aabne Mark. Vel holde Bonderne i Island Folk, til at passe paa Qvæget, og jage det fra Hoeslæts-Markerne; men det hielper ikke ret meget; thi Creaturerne ere her i Landet meget dristige og halstarrige frem for andre Stæder; saa omendskiønt de drives bort et Stund, ere de inden kort Tid kommen igien. Af denne Aarsag tvivler jeg ikke paa, at mit Forehavende med at indhægne, vil blive mig og mine Efterkommere til stor Nytte.

Her har I da min Ven, den belovede korte Underretning. Jeg veed det er kuns smaa Ting, som jeg har frembragt, og mange kan sige, de ere det ey værd, at man taler saa meget derom; men i Mangel af andet bedre, haaber jeg, alle de som ere Patriotisk sindede, vil tage til Takke dermed; og ihvorvel dette er lidet, som jeg har udrettet, ønsker jeg at

 mine

mine Landsmænd vilde giøre i det mindste ligedan, meer eller mindre, hver efter sin Formue; da Landet kunde visselig have Got deraf.

Endelig, naar Mad-Urter, med videre, kan voxe paa denne Udhuk, hvilken ligger saa høyt op imod Norden, at den naar den 67 Grad; da skulde man tænke, slige Ting vilde endnu bedre fort, paa de Sydligere Stæder af Landet.

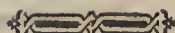

Fort-

Fortsættelsen
af disse
Beretninger,
til Aaret 1764.

Forfatteren til dette Brev, som er skrevet i Aaret 1761, er Hr. Biörn Haldorsen, Provst i Bardestrands-Herret, paa Vester-Kanten af Island. Stædet, hvor han paa egen Bekostning har indrettet de ovenmældte Ting, er Sødløgsdals Præste-Gaard, beliggende kort fra Patrichsfiord. Dette Kald er iblant toe andre, det allerbesværligste paa heele Landet: Veyene falde over steyle Fiældklipper og farlige Stæder. Præsten har hen imod 5 Thingman-Leid, eller 25 Mile at reise omkring i Sognene, naar han gior Huus-Besøgelse: Han maae som ofteft gaae til Fods om Vinteren, da man ugiærne kan komme fort med

med Heste. Indkomsten af Præste-Kaldet er henved 40 Rdlr., dog haver Hr. Provst Haldorsen, uden store Midlers Hielp, blot ved Flid og Erfaring, bragt det saa vidt, at der er for nærværende Tid intet Præste-Sæde, ja ingen Gaard i Island saaledes i Stand sat; uagtet at Stædet var ved hans første Tiltrædelse af Sandfog meget fordervet, og det saae ud dertil, at Jorden efter faae Aar vilde gandske legges i øde, hvilket alt paa samme Tid ved et Tings-Vidne blev bekræftet, og Hr. Haldorsen fik til den Ende Tilladelse af Biskoppen, at legge til Præste-Gaardens Grund en Hiaalege, eller liden beboet Jord der nær ved, som Kirken tilhørede. Dog siden han den Gang fik noget af Flyve-Sandet bortført, og det desuden tegnede til got Aar, lod han det beroe at opsige Folkene, men fattede det Forsæt formedelst Giødning og Indhægninger at røgte og conservere Jord-Grunden. Men da den Nordostlige Blæst falder der meget stærk, og tillige med Sandfoget bestormer Grunden og bortriver af Jordsværen et Stykke efter andet, da fik Provsten ved Øvrighedens Foranstaltning Sogne-Folket til Hielp paa Nordost-Kanten, at stoppe med Steen-Helder de farligste Aabninger i Jord-Grunden, hvorved denne Ødelæggelse er bleven nogenledes hemmet.

Angaaende

Angaaende hans egne Beretninger, haver han i næstleden 3 Aar ey ladet det blive derved, at holde de foranmældede Indretninger ved lige; men han har jævnlig med stor Omkostning og Møye forbedret og forøget dem. Præste-Gaarden har han ladet af nyt opbygge, og sat Huusene i saadan en smuk og beqvem Orden, at den kunde tiene til Mestere for andre Gaarde der i Landet. Græsmarken har han nu faaet gandske indhægnet, ved at legge dertil et Stykke paa meer end 200 Favners Længde.

De ovenmældte Hauger har han udvidet, og mange fremmede nyttige Urter indført, foruden de allerede specificerede. Han har af Indlandskt Kaal og Roer faaet moedet Frø, som kommer hastigere op af Jorden, og taaler langt bedre Foraars-Frosten, Blæst og haardt Veyrlig, end det Udenlandske. De ovenmældte unge Træer var den eeneste Ting som for Hr. H. mislingede: Blomme-Træerne gik ud det første, og Poppel-Træerne i det andet Aar; derimod blev det med Pilerne bedre, og i den 3die Sommer tegnede de til meget Got. Men da Vinteren derpaa, kom næsten ingen Snee paa Jorden, og der idelig blæste med stærkt Sandfog, saa gik de tilsidst gandske ud.

Provst

Provst Haldorsen tilstaaer ogsaa selv, at de hverken stode i Skiul, eller vare mod slige Tilfælde got nok bevarede.

Iblant de adskillige nyttige Paafund, han har ladet bringe til Virkelighed, er de tiltagende Moß-Arters Udrydning, ved Faare-Ovier eller Grinde, som føres fra et Stæd til andet.

Det overflødige Vand og Qvæller, som foraarsage Kuld og hindre Frugtbarheden, har han ved mange Grøfter ladet samle i en temmelig Bæk, og lede den igiennem Gaarden, hvor inde sees en Cisterne til levendes Foreller og Ørreter, der underholdes sammestæds, og efter haanden udtages til Spisning heele Sommeren. Samme Bæk tiener ogsaa til en anden Nytte, for Exempel til Vaskning i Gaarden, til Vandstæd for Creaturerne, med videre: Den er saaledes indrettet, at i overmaade Tørke kan den vande Haugerne, og ledes til nogle af de høye og tørre Stæder paa Tunet.

Lyst-Huuset der paa Præste-Gaarden, er det første og eeneste af det slags der i Landet: istæden for Løv-Træer har man plantet Sennep

der

der omkring, og formedelst Jordens Composition, med videre, drevet denne Urt til en overmaade Størrelse, saa at den skiuler Bygningen, og giver tillige en ret behagelig Anseelse, deels med dens store Blade, deels med de vellugtende smukke Blomstre.

Ellers hvad de andre forommældte Ting betreffer, da høster han nu alt en stor Nytte deraf; og (hvilket vel bliver det Betydeligste) mange Bønder i hans Sogne, og nogle fornemme Folk længere borte, have efter hans Underviisning anlagt Hauger, og ere kommen i med at bruge Mad-Urter. Foruden dette have nogle bemidlede Mænd i fornævnte Herret, begyndt efter hans Exempel at bygge varagtige Giærder omkring deres beste Græs-Marker. Med Patæterne haver velbenævnte Provst været lykkelig heele Tiden, og forsynet mange nær og fiær med denne Jord-Frugt, til at plante og forsøge at opælske den hos sig.

Dette er da det, som man i Almindelighed og med Sandhed kan mælde, som Tillæg til Hr. Haldorsens egen Skrift: At skrive udforligere derom, eller at mentionere hver Ting for sig selv, vilde blive for vidtløftigt, og

og det er at formode, at han selv gav de beste Efterretninger, ifald det blev forlanget.

Endelig, siden Begynderen til disse bemældte Ting, er en gudfrygtig og ædru Mand, som med Nidkierhed og Møye passer paa sit Embede, saa kan det give desto bedre Haab i Fremtiden, om den gode Guds Velsignelse, ja om mange andre Menniskers Nytte.

